

The Challenges of Designing "Pattern" and "Model" in Communication Research

Omid Ali Masoudi¹

1- Professor, Department of Communication Sciences, Faculty of Culture and Communication, Soore International University, Tehran, Iran: masoudi@soore.ac.ir

---

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: August 27, 2024

Received in revised form:

January 30, 2025

Accepted: March 16, 2025

Published online: June 21, 2025

Keywords:

Research Method,
Model,
Pattern Drawing,
Theoretical Foundations,
Conceptual Framework.

ABSTRACT

Objective: One of the challenges of communication research is the lack of definition of "pattern" and "model" among Iranian researchers. Some researchers do not differentiate between pattern and model.

Method: In this research, which was done with the library method and analytical-descriptive method.

Results: The results of the research showed: the definition of pattern and model are two separate definitions. Pattern drawing is specific to research that lacks theoretical foundations, and the researcher, in order to create a theory that is the theoretical support of his quantitative research, first by specifying the main concepts of the research, he proposes "relationships between concepts" based on the researcher's lived experiences and studies in the form of a mental model, and then in the mixed method uses quantitative method to confirm the pattern to arrive at the pattern.

Conclusions: The pattern is the result of qualitative method and the model is the result of quantitative methods that shows the "relationships between variables" with numbers and figures resulting from the use of statistics in research. There are different types of models, such as: 1-combination of theories 2-compatibility of theories 3-typology and 4-modelling; Iranian researchers base most of their work on the type of modeling, perhaps the mistakes that researchers make are due to the lack of knowledge of all types of models.

Cite this article: Masoudi, O.A. (2025). Challenges of Designing "Patterns" and "Models" in Communication Research, *News Science*, 14 (1), 1-20. DOI: <http://doi.org/10.22034/lrsi.2025.475534.1234>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/lrsi.2025.475534.1234>

EXTENDED ABSTRACT

The Challenges of Designing "Pattern" and "Model" in Communication Research

Omid Ali Masoudi¹

1- Professor, Department of Communication Sciences, Faculty of Culture and Communication, Soore International University, Tehran, Iran: masoudi@soore.ac.ir

Introduction:

Philosophy of science talks about ontology, epistemology, and methodology. However, in science and qualitative methods, there are common mistakes in applying and organizing some findings that require research to correct. In general, any science's foundation is presenting a scientific theory. Scientific theories are expressed to solve the problems raised by researchers, Scientific paradigms determine the type of research method (quantitative or qualitative): "Every question about reality is an ontological question whose answer is possible by referring to the field of philosophy of science, or the paradigm of science." (Iman, 1391:17) In addition, "In humanities research [communications], research can go to social events or phenomena to discover, describe, or explaining them." (Newman, 1997:18) Often, three scientific paradigms, positivism, which is based on quantitative research, and interpretation and criticism, which are carried out based on qualitative methods, are considered to dominate the humanities. Qualitative research methods can be used with quantitative methods and constitute a mixed method. This study addresses the basic problems of some researchers' lack of knowledge of the scientific method and, as a result, the challenges of incorrectly applying the concepts of "pattern" and "model" and their design methods in mixed research in communication studies. The researcher attempts to solve the challenges of researchers in expressing the definition and correct application of "pattern" and "model" in research based on pattern or model design.

Method:

In qualitative research, one can move away from the quantitative method and the use of statistics, numbers, and figures, and the researcher can rely on observations, interviews, studies, and documents to research the research issue. This research was conducted using a library method. The researcher purposefully selected several books (44 volumes) and used card collection to collect data. Then, based on the researcher's mental plan, the cards were categorized and their description and analysis were carried out.

Findings:

The results of the research showed. One of the challenges for researchers in conducting quantitative and qualitative research, and more so in mixed research, is the lack of understanding of the use of "pattern" and "model" in theoretical foundations, conceptual framework, and drawing a pattern or research model. A pattern is a mental plan that the researcher draws based on the concepts of research and expresses it in a conceptual framework. In the Persian translation, it is mistakenly equivalent to the word model in English. A pattern is a mental and creative design, introduction (especially short), or explanation that is intended to show the main purpose or function of a subject, system, or concept; therefore, a pattern can be defined as a method and procedure that is worthy of being followed. In qualitative research, a pattern is first drawn hypothetically, then, after collecting and analyzing data, the pattern resulting from the research is calculated using various methods. This pattern can be a starting point for quantitative research and presented as a proposed model. While the word model is derived from the Greek word modus. Usually, the definition of a model is used to reduce the size of objects and phenomena to reduce costs and improve understanding in research. "A model is a physical, mathematical, or human representation that is used to enable humans to more easily understand a real object; in other words, it is a small partial model or a small reconstruction of a large object that is identical in terms of functionality to the real thing. The model is used as a correct measure for recognizing a person in their interactions with other people." Models are mainly of the type of functional, conceptual, mental, linguistic, schematic, and graphic models, and models mainly include mathematical and physical models. The reliability (validity and reliability) of models is proven in some way by other research such as the Delphi method, the focus group method, and the expert roundtable technique or triangulation. However, in determining the validity and reliability of a model, researchers resort to statistical methods to show the relationships between variables with numbers and figures.

Conclusion:

In addition to the researchers' mistakes in recognizing patterns and models, another mistake that has become common in recent research in Iran can be mentioned, which is the use of a sample pattern that Creswell introduced in his book as the researchers' suggested pattern. In addition, in referring to this pattern, another mistake is that it is attributed to Strauss and Corbin, while such a pattern is not observed in any of the works of these two and they only emphasize the central concept of research in the data-based pattern. Another mistake of researchers is the lack of recognition of the types of patterns, of which at least four types can be listed: 1- Combination of theories 2- Compatibility of theories 3- Typology, and 4- Modeling; Iranian researchers base most of their work on the type of modeling, perhaps the mistakes that we listed at the beginning are due to this lack of recognition of the types of patterns, which is the logical result of the lack of distinction in the meaning and separate use of "pattern" and "model" among Iranian Persian-speaking researchers.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank anonymous reviewers.

Ethical considerations

Not applicable.

Funding

Not applicable.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

references

- Azari, Gh. (2014), Paul Felix Lazarsfeld, Founder of Radio Studies, Tehran: Danjeh Publishing. (In Persian).
- Batani, M.R. (1992), Contemporary English-Persian Dictionary, Tehran: Contemporary Dictionary. (In Persian).
- Bazargan Harandi, A. (2024) Introduction to Qualitative and Mixed Research Methods: Common Approaches in Behavioral Sciences, 5th Edition, Tehran: Didar. (In Persian).
- Beiru, A., (1981) Dictionary of Social Sciences, translated by Bagher Sarokhani, Tehran: Kayhan Publishing. (In Persian).
- Corley, K. G., & Gioia, D. A. (2011). Building theory about theory building: What constitutes a theoretical contribution? *Academy of Management Review*, 36(1), 12–32.
- Cornelissen, J. (2017). Editor's comments: Developing propositions, a process model, or a typology? Addressing the challenges of writing theory without a boilerplate. *Academy of Management Review*, 42(1), 1–9.
- Creswell, J. W. (2014). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice*, 39(3), 124 -130. Gall, D. (2010). Librarian like a rock star: Using your personal brand to promot.
- Creswell, John W, (2009), *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approach*, Los Angeles: sage.
- Creswell, John W. (2014). *Educational Research: Planning, conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Merrill Education.
- Creswell, John W. (2015), *Research Plan (Quantitative, Qualitative and Mixed Methods)*, Translated by Hassan Danaei Fard and Ali Salehi, Tehran: Mehraban Book. (In Persian).
- Dadgaran, S. M. (2011), *Fundamentals of Mass Communication*, 18th edition, Tehran: Firuzeh Publications. (In Persian).
- Dehkhoda, A.A. (1994) *Dehkhoda Dictionary, Volume 2*, Tehran University of Tehran Publications, 1994, p. 2388. (In Persian).
- Delavar, A. (2010). *Research Methodology in Psychology and Educational Sciences*. Tehran: Publishing Edition. Delavar, Ali (2010), "Qualitative Methodology", *Journal of Strategy*, 19th year, No. 54, Spring, pp. 307-329. (In Persian).
- Farhangi, A.A. (2016), *Human Communication, Volume 1, Issue 26*, Tehran: Rasa Cultural Services Institute. (In Persian).
- Fathi, E. (2010), "The Normative Model of Human Communication in the Thought of Ayatollah Javadi Amoli", *Bi-Quarterly Journal of Religion and Communication*, Year 27, Issue 1 (Continuous 57), Spring and Summer. (In Persian).
- Glaser, B. G. (1978). *Theoretical sensitivity Advances in the methodology of grounded theory*. Mill Valley, CA Sociology Press.
- Glaser, B. G. (1992). *Basics of grounded theory analysis*. Mill Valley, CA: Sociology Press.

- Guba, E. G., Lincoln, Y. S., (1994) *Competing paradigms in qualitative research*, Handbook of qualitative research, London CA: Sage., 1994.
- Hafeznia, M. R. (2003). *Introduction to Research Methods in the Humanities*. Tehran: Samat. (In Persian).
- Hosseini, S. M. & Khashaei, V., (2011). *An Introduction to the Ideal Model of Strategic Control with Organizational Dimensions, Case Study of the National Media Horizon Document*. Media. Year 22. No. 1 and 2: 87-113. (In Persian).
- Iman, M.T., (2012), *Philosophy of Research Methodology in the Humanities*, Qom: Institute of Seminary and University Research. (In Persian).
- Jaakkola. E (2020). "Designing conceptual articles: four approaches", Published in *Academy of Marketing Science*... 9 March 2020, Business, Education.
- Jahantab, M. (2007), *Research Terminology*, Tehran: NAJA Research and Studies Organization. (In Persian).
- Kajeian, D. (2010), "Four Approaches to the Methodology of Conceptual Articles", in the *Journal of Media Studies*, 15th year, Summer. (In Persian).
- Masoudi, O.A. & Samadi, H. (2014), *The Role of Media in the Impact of Hip-Hop Culture on the Social Identity of Youth (Case Study: Rasht Youth)*, Master's Thesis in Social Communication, Cultural Advertising Orientation, Sooreh International University. (In Persian).
- Mastera, G. (1996). *The process of revising general education curricula in three private baccalaureate colleges: A grounded theory study*. Unpublished doctoral dissertation, University of Nebraska–Lincoln.
- Mendras, H. & Gourvich, G. (2015), *Fundamentals of Sociology*, Translated by Bagher Parham, Tehran: Amir Kabir. (In Persian).
- Neuman, W. L. (1997), *Social Research Method, Qualitative and Quantitative Approaches*, London: Ally and Bacon.
- Palmatier, R.W., Houston, M. B., & Hulland, J. (2018). Review articles: Purpose, process, and structure. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 46(1), 1–5.
- Sade, M., (2016), *Research Methods with Emphasis on Applied Aspects*, Tehran? (In Persian).
- Safai Movahed, Saeed (2011), *Grounded Theory (Grounded Data Theory) Theoretical Foundations, Approaches and Implementation Methods*, Tehran: Doran Publishing House. (In Persian).
- Safai Movahed, S., (2017), "Under the Skin of the University: An Analysis of the Phenomenon of Academic Exploitation in the Iranian Higher Education System", *Bi-Quarterly Journal of Higher Education Curriculum Studies*, Year 8, Issue 51, Spring and Summer. (In Persian).
- Sanjabi, A.R., (2013), *Practical Research Methods in Social Sciences*, Tehran: Faculty of Command and Staff. (Textbook). (In Persian).
- Sarantakos, S., (2005), *Social Research*, third edition, NY: palgrave macmillans.
- Scheermesse M., Bachmann S., et al., (2012) *A qualitative study on the role of cultural background in patients' perspectives on rehabilitation*, *Musculoskeletal Disorders* 2012; 13:5.
- Shepherd, D. A., & Suddaby, R. (2017). *Theory building: A review and integration*. *Journal of Management*, 43(1), 59–86.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2 nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Strauss, A., (1987), *Qualitative analysis for social Scientists* Cambridge: Cambridge University Press.
- Strauss, A., & Corbin, J., (2006), *Principles of Qualitative Research Methodology (Grounded Theory; Procedures and Methods)*, Translated by Buyuk Mohammadi, Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. (In Persian).
- Strauss, A., & Corbin, J., (2011), *Fundamentals of Qualitative Research Techniques and Stages of Grounded Theory Production*, Translated by Ebrahim Afshar, Tehran: Publishing House. (In Persian).
- Streubert Speziale H., & Rinaldi Carpenter, D., (2011) *Qualitative Research in Nursing: Advancing the Humanistic Imperative*. Fifth edition, Lippincott wiliams & wilkins co.
- Tavassoli, Gh.A., (1989), *Sociological Theories*, Tehran: Samat. (In Persian).
- Webster, J., & Watson, R. T., (2002). *Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review*. *MIS Quarterly*, xiii–xxiii.
- Webster, J., (2008) *New World Dictionary of The American Language (1981) Second Edition*, USA: Prentice Hall Press.

چالش های طراحی «الگو» و «مدل» در تحقیقات ارتباطی

امیدعلی مسعودی

۱. استاد گروه علوم ارتباطات، دانشکده فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه سوره بین المللی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)، رایانامه: masoudi@soore.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: یکی از چالش های تحقیقات ارتباطی مشخص نبودن تعریف «الگو» و «مدل»، در میان محققان ایرانی است. برخی محققان بین الگو و مدل تفاوتی نمی گذارند. محقق در بسیاری از جلسات دفاع دکتری شاهد به کار بردن یک الگوی پیش ساخته برای تحقیق با روش آمیخته (کیفی-کمی) بوده است درحالی که الگو باید از دل تحقیق بیرون بیاید و رونوشتی ثابت از یک الگوی پیشنهادی بی ربط با تحقیق نباشد. هدف تحقیق حل چالش های طراحی الگو یا مدل در تحقیقات ارتباطی است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۶	روش پژوهش: در این تحقیق که با روش کتابخانه ای و شیوه تحلیلی-توصیفی انجام شده است.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۱۱	یافته ها: یافته های تحقیق نشان داد: تعریف الگو و مدل دو تعریف جداگانه است. ترسیم الگو مختص تحقیقاتی است که فاقد مبانی نظری هستند و محقق برای ایجاد نظریه ای که پشتوانه نظری تحقیق کمی اش باشد، ابتدا با مشخص کردن مفاهیم اصلی تحقیق «روابط بین مفاهیم» را براساس تجربیات زیسته و مطالعات محقق در قالب الگویی ذهنی پیشنهاد می دهد و سپس در روش آمیخته، برای تأیید الگو و رسیدن به مدل از روش کمی استفاده می کند.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۶	نتیجه گیری: الگو حاصل روش کیفی است و مدل حاصل روش های کمی است که «روابط بین متغیرها» را با اعداد و ارقام حاصل از کاربرد آمار در تحقیق نشان می دهد. الگوها انواع مختلفی دارند، مانند: ۱- ترکیب تئوری ها ۲- سازگاری تئوری ها ۳- نوع شناسی و ۴- مدل سازی؛ محققان ایرانی بیشتر کارشان را بر نوع مدل سازی استوار می سازند، شاید اشتباهاتی هم که محققان دچارش می شوند، ناشی از همین عدم شناخت انواع الگو ها به ویژه مدل سازی، براساس تعریف زبان لاتین از آن باشد.
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۳/۳۱	
کلیدواژه ها: روش تحقیق، مدل، ترسیم الگو، مبانی نظری، چارچوب مفهومی	

استناد: مسعودی، ا.ع. (۱۴۰۳). چالش های طراحی «الگو» و «مدل» در تحقیقات ارتباطی. علوم خبری، ۱۴ (۱)، ۱-۲۰.

DOI: <http://doi.org/10.22034/Irsi.2025.475534.1234>

© نویسندگان.

مقدمه

به طور کلی پایه و اساس هر علمی ارائه نظریه علمی است. نظریه های علمی برای حل مشکلات مطرح شده به وسیله محققان بیان می شوند و پارادایم^۱ های علمی روش تحقیق را مشخص می کنند: «هرسئوالی پیرامون واقعیت، سئوالی هستی شناختی است که پاسخ آن با رجوع به حوزه فلسفه علم، یا پارادایم علم، امکان پذیر است» (ایمان، ۱۳۹۱: ۱۷) و علاوه بر این: «در تحقیقات علوم انسانی [ارتباطات]، تحقیقات می توانند با هدف اکتشاف^۲، توصیف^۳، یا تبیین^۴ سراغ رویدادها یا پدیده های اجتماعی بروند» (نیومن، ۱۹۹۷: ۱۸) اغلب سه پارادایم علمی اثبات گرایی که مبتنی بر تحقیق کمی است، تفسیری و انتقادی^۵ که بر اساس روش های کیفی انجام می شوند را بر علوم انسانی حاکم می دانند. در این تحقیق به اشکال اساسی عدم شناخت برخی محققان از پارادایم های علمی و در نتیجه چالش های کاربرد اشتباه دو مفهوم «الگو» و «مدل» و شیوه طراحی آنان در تحقیقات ارتباطاتی پرداخته می شود و تلاش محقق بر حل چالش های محققان در بیان تعریف و کاربرد درست «الگو» و «مدل» در تحقیقات ارتباطاتی است.

پیشینه پژوهش

هر روش تحقیق بر اساس یک پارادایم علمی شکل می گیرد که بیانگر هستی شناسی^۶، معرفت شناسی^۷ و روش شناسی^۸ مسلط بر محقق، برای انجام تحقیق است. متأسفانه برخی از محققان بدون شناخت سرچشمه های روش تحقیق در کاربرد روش های تحقیق دچار خطا و اشتباه می شوند. یکی از این خطاها عدم شناخت روش های کمی و کیفی و در نتیجه عدم شناخت «مبانی نظری^۹» و «چارچوب مفهومی^{۱۰}» در کاربری روش تحقیق است. مساله اصلی این تحقیق؛ چالش محققان و کاربرد غلط الگو و مدل در پارادایم های علمی است. برخی این دو مفهوم را به جای یکدیگر به کار می برند و علاوه بر این اخیراً در بسیاری از تحقیقات دانشگاهی مانند رساله های دکتری دانشجویان^{۱۱} از یک الگوی ثابت که پیشنهادی جان دبلیو کرسول^{۱۲} برای فهم الگو (کرسول، ۲۰۱۴) در یک کتاب آموزشی است استفاده می کنند! در حالی که محقق باید بر اساس مفاهیم اصلی تحقیق، الگوی خود را پیشنهاد بدهد. یکی از استادان دانشگاه تهران در این باره می نویسد از سال ۱۳۸۶ و پس از انتشار کتاب اصول روش تحقیق کیفی: نظریه منبایی، رویه ها و شیوه ها به ترجمه ی بیوک محمدی از سوی انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (محمدی، ۱۳۸۶)؛ پایان نامه ها و رساله ها ی علوم انسانی به شدت نسبت به کاربرد آن روی خوش نشان دادند. او در نقد این روند شتابان می نویسد: «متأسفانه این روی خوش، چهره ی نامیمونی داشت که همان به کارگیری نادرست گراند تئوری^{۱۳} در تحقیقات است تجربه ی بیش از یک دهه مطالعه، نقد و ارزیابی، پژوهش های ایرانی توسط نگارنده حاکی از آن است که ما عمده تاً نسخه ای ایرانی از گراند تئوری برای خودمان تدوین کرده ایم که رد پای آن را در هیچ کدام از آثار اصلی مربوط به این روش را نمی توان دید!» (صفایی موحد، ۱۴۰۰: ۱۱) او محققان را دعوت می کند تا به آثار اصلی مبدعان این روش، کسانی مانند گلبر، اشتراوس، کوربین، شارماز، کلارک، ساترمن و گولد هول مراجعه کنند تا ببینند کژتابی های محققان ایرانی در کاربری روش تحقیق گراند تئوری چیست. (صفایی موحد، ۱۴۰۰: ۱۱)

روش پژوهش

در تحقیقات کیفی می توان از روش کمی و استفاده از آمار، اعداد و ارقام فاصله گرفت و محقق می تواند با تکیه بر مشاهدات، مصاحبه ها و استاد و مدارک به تحقیق در مساله تحقیق بپردازد. این تحقیق با روش کتابخانه ای انجام شده است. محقق به صورت هدفمند تعدادی کتاب (۲۱ جلد)

- 1 - paradigm
- 2 - exploration
- 3 - description
- 4 - explanation
- 5 - critical
- 6 - ontological
- 7 - epistemological
- 8 - methodological
- 9 - theoretical foundations
- 10 - conceptual framework

^{۱۱} - بر اساس مشاهدات محقق شامل حداقل ۲۰ رساله دکتری در دفاع متمرکز یکی از دانشگاه ها می شود.

^{۱۲} - John W. Creswell

^{۱۳} - Grounded Theory - واژه گراند تئوری را معادل داده بنیاد، نظریه منبایی و نظریه پایه ترجمه کرده اند.

را انتخاب و برای جمع آوری داده ها از فیش برداری استفاده نمود. سپس براساس طرح ذهنی محقق، فیش ها دسته بندی و کار توصیف و تحلیل آن ها انجام شد.

چارچوب مفهومی

برای ارائه یک چارچوب مفهومی ابتدا باید تعریفی از دو مفهوم این چارچوب ارائه دهیم:

تعریف الگو

اصطلاح الگو معنای واحدی نزد محققان و نظریه پردازان ندارد. فقدان اجماع درباره تعریف مفاهیم اساسی در علوم اجتماعی نوعی آشفتگی در کاربرد آن ها را سبب شده است و سلايق گوناگون مترجمین نیز بر آن افزوده است (فتحی، ۱۳۹۹: ۳۸۹) اما واژه الگو معادل لغت انگلیسی (pattern) است. همان گونه که آلن بیرو در فرهنگ علوم اجتماعی می گوید این اصطلاح از جامعه شناسی آنگلوساکسون برآمده است و شباهت معنایی با مدل (model) دارد. الگو امری شکل گرفته در یک گروه اجتماعی است که به عنوان راهنمای عمل به کار می رود (بیرو، ۱۳۷۰: ۲۶۰)

الگو^۱ در لغت به معنای سرمشق، مُقَدِّی اُسوه، مثال و نمونه است. (دهخدا، ۲۳۸۸: ۱۳۷۳). همچنین در فرهنگ معین آمده است طرح و نمونه و روبری از چوب نازک یا مقوا و کاغذ و یا پارچه نازک که از روی آن چیزی را می بُردند. یا می سازند، نمونه، نمود، طرح (معین، ۱۳۶۳: ۳۴۲)

الگو در ترجمه فارسی به اشتباه معادل کلمه‌ی مدل^۲ در زبان انگلیسی است. محمدرضا باطنی در کتاب فرهنگ معاصر انگلیسی-فارسی، معادل فارسی الگو را مظهر، سرمشق، الگو، قالب، نمونه، انگاره، نقش و نقش و نگار بیان کرده است. (باطنی، ۱۳۷۱: ۶۶۱) در فرهنگ وبستر هم یکی از معادل های الگو، مدل یا طرح (نقشه) است که برای راهنمایی چیزها به کار می رود. (وبستر، ۱۹۸۱: ۱۰۴۲) ظاهراً محققان ایرانی با همین لغت شناسی (ترمینولوژی) برگرفته از فرهنگ لغات زبان لاتین دچار چالش بین این دو مفهوم شده اند و در کاربرد آن ها دچار مشکل شده اند. به عنوان مثال در یک تحقیق آمیخته می بینیم که محقق از روش تحقیق داده بنیاد به یک مدل می رسد! و همان مدل را در یک روش تحقیق کمی به کار می برد! لذا برای حل این چالش به نظر می رسد بگوییم: یک مدل، یک الگو، طرح، معرفی (به ویژه کوتاه) یا تشریح است که برای نشان دادن هدف اصلی یا کارکرد یک موضوع، سیستم یا مفهوم در نظر گرفته شده است؛ بنابراین می توان الگو را شیوه و روشی تعریف کرد که شایسته پیروی است. در تحقیقات کیفی ابتدا یک الگو به صورت فرضی ترسیم می شود سپس با شیوه های مختلف پس از گرد آوری داده ها و تحلیل آن ها الگوی حاصل از تحقیق را احصاء می کنند. این الگو می تواند نقطه عزیمتی برای تحقیقات کمی باشد و به عنوان مدل پیشنهادی ارائه شود.

شاید بهترین مثال برای رسیدن به تعریفی قابل پذیرش، الگوهای خیاطی باشد که خیاط ها برای دوختن یک لباس به کار می برند. تعداد زیادی نشریه های الگوی خیاطی هم کارشان ارائه این الگوها است. الگوهایی که براساس یک طرح ذهنی ترسیم می شوند و در عمل نیز وقتی لباس ها دوخته می شود به شکل مدل در جامعه خود نمایی می کنند. بدین ترتیب الگو به معنای سرمشق برای کارخیاطی به کار می رود. الگوها براساس مفهوم ها شکل می گیرند.

واژه الگو برای ساده تر کردن و قابل فهم شدن پدیده ها، به تنظیم عناصر آن پدیده و ایجاد نظم در آن ها می پردازد و آن ها را به صورت یک طرح منطقی و یک پیکره در می آورد. (توسلی، ۱۳۶۹: ۱۴۳) پس الگو توصیف پدیده ها است. از منظر جامعه شناسان، الگو نموداری است از کل اجتماعی مورد نظر، به نحوی که بتوان با تغییر عناصر و نسبت های آن ها، به تغییرات کل پی برد. (مندراس و گورویچ، ۱۳۵۴: ۱۹۸). عناصر یک الگو همان مفاهیم اند که خلاصه شده و برداشت محقق از اشیاء و پدیده ها است.

¹ - pattern

² - model

تعریف مفهوم

مفهوم؛ تجریدی از رویدادهای قابل مشاهده است که مُعرّف شباهت‌ها یا جنبه‌های مشترک میان آن‌ها است به عبارت دیگر مفهوم، انتزاعی است که برای توضیح دادن و یا معنادادن به تجربیات از آن استفاده می‌کنیم. برای مثال «پیشرفت تحصیلی» مفهومی است که می‌توان آن را از طریق عملکرد (نمره‌های کلاسی) دانش آموز در دروس مختلف مشاهده کرد مفهوم به ساده‌ترین و مختصرترین تعریف و استنباط، از یک شیء حیوان و یا رفتار اطلاق می‌شود. مفهوم راه کوتاهی برای تعریف و توصیف واقعیات است. مفاهیم به خودی خود، نه راست هستند و نه دروغ نه خوب هستند و نه بد، بلکه کم و بیش کلماتی بی‌طرف هستند که برای انتقال افکار و عقاید میان انسان‌ها، بیان و توصیف رفتار و کردار بشر، شرح واقعیت و پدیده‌های اجتماعی و برای انتزاع و تجریداشیاء و وقایع به کار برده می‌شود. (سنجایی، ۱۳۷۲: ۵۶).

در تحقیقاتی که با فقدان نظریه و تعریف متغیر و روبرو هستیم، یعنی در تحقیقات کیفی، نیازمند «مفهوم سازی»^۱ هستیم. استفاده محقق از داده‌های انتزاعی حاصل از تحقیق (مشاهده، مصاحبه و مطالعه) و ترکیب آن‌ها با تجربیات انضمامی محقق (زیست تجربه) و فهم حاصل از آن‌ها، راه را برای مفهوم سازی محقق، می‌گشاید. مفهوم سازی دارای دو ویژگی است:

اول: تجرید

انسان‌ها با مشاهده اشیاء، وقایع و پدیده‌ها، درک و فهمی را در ذهن خود متصور می‌شوند و در قالب مفاهیم آن‌ها را تعریف کنند. به بیان ساده تر، انسان‌ها با ملاحظه اشیاء گوناگون می‌توانند آن‌ها را صورتی انتزاعی بخشند یعنی اشیاء را در ذهن خود مجسم ساخته، از شرایط و جای خاص منتزع کرده و توان و ویژگی آنها را بشناسند.

دوم: تعمیم

هر مفهومی باید قابلیت تعمیم پذیری داشته باشد. به عنوان مثال مفهوم «چوب» قابلیت عمومیت بخشیدن به اشیاء چوبی مانند: صندلی و میز چوبی، درب و پنجره چوبی، عصای چوبی و... را دارد. بدین صورت، انسان‌ها می‌توانند ویژگی‌های یک پدیده را دریابند و سپس آن را به اشیاء یا پدیده‌هایی که از نظر شکل ظاهر همانند آن‌ها نیستند، تعمیم دهند و عمومیت بخشند. (ساده، ۱۳۷۵: ۴۶) به نقل از: (جهانتاب، ۱۳۸۶: ۳۲۳)

انواع الگو

الگوهای پنداشتی (مفهومی): به ساخت ایده‌های عمومی (مفاهیم) و فرضیاتی که روابط بین آنها را مشخص می‌کند می‌پردازند. یک مدل پنداشتی یک سری از مفاهیم مرتبط با هم است که بطور سمبولیک بیانگر تصویر ذهنی از یک پدیده می‌باشد.

الگوهای کاربردی: نظیر طرح‌های تیپ، الگوهای برنامه‌ریزی و رفتاری، ماکت ساختمان‌ها.

الگوهای ذهنی: براساس تخیل خلاق شکل می‌گیرند. مدل‌هایی از مسائلی واقعی که در ذهن ما شکل می‌گیرند و بیشتر تصمیم‌گیری‌های ما بر اساس آن‌ها است. این مدل‌ها خیلی شفاف نیستند. مدل ذهنی را به عنوان یک، مدل کاری نظام‌مند که افراد در ذهن خود برای تسهیل تعامل می‌سازند، توصیف می‌کند. مدل‌های ذهنی براساس تجارب گذشته ما شکل می‌گیرند مثلاً در یک روز بارانی مدل استفاده از چتر و لباس گرم با استفاده از همان چتر در یک روز آفتابی شدید همراه با عینک آفتابی و لباس خنک در ذهن ما شکل می‌گیرد.

الگوهای زبانی: یکی از مهمترین ابزارهای ارتباطی میان انسان‌ها است و مدل‌های زبانی، توصیف، تشریح و تفهیم مساله‌ای با استفاده از بیان است. تعریف یک حادثه و ایجاد یک فضای مشابهی در ذهن شنونده مانند شرح وقایع شبیه خوانی.

الگوهای شماتیک: مانند نقاشی پرده‌های نقالی، نقشه‌ها و کروکی‌ها، چراغ‌های اخطار اتومبیل. آخرین نمونه اش تصاویر پلاتفرم‌های مسیر یابی مانند بِلد و نشان است.

الگوهای گرافیکی: جایگزین کردن تصویر به جای واقعیت. مدل‌هایی که رابطه بین متغیرها و پارامترها را در قالب تصویر به نمایش می‌گذارد مانند داده نما (اینفوگرافی)^۲ عکس‌ها، نقاشی‌ها. از نظر محقق مدل‌های تصویری مانند گرافیک خبری و اطلاع رسانی^۳ در تعریف الگوها می‌گنجد و بهتر است آن‌ها را الگوهای گرافیکی بنامیم.

^۱ -conceptualization

^۲ -Information Graphi (Infographi)

^۳ -News Graphi

فایده مفاهیم

مفاهیم به محقق کمک می کنند تا به درک وفهم روشنی از پدیده ها برسد و بتواند با ترسیم ارتباط ذهنی میان مفاهیم، الگویی را ایجاد کند که توان عمومیت بخشیدن را داشته باشد. این مفاهیم به محقق کمک می کنند تا خلاء متغیرها، نظریه ها و مبانی نظری تحقیق را با ایجاد چارچوب مفهومی برطرف سازد.

از نظر الینا یاکولا^۱، عضو هیئت علمی دانشکده اقتصاد دانشگاه تورکوی فنلاند، نویسندگانی که روی مقاله های مفهومی کار می کنند می توانند نظرات ارزشمندی را درباره طرح مسئله (آلورسون و سندبرگ، ۲۰۱۱)، تئوری پردازی^۲ و ساخت تئوری^۳ (کورلی و گیوریا، ۲۰۱۱، کورنیلسون، ۲۰۱۷، شپرد و سودابی، ۲۰۱۷) و انواع مختلفی از دانش افزایی های مفهومی بیابند که انتشار مقاله در یک ژورنال خوب را تضمین می کنند (کورلی و گیوریا، ۲۰۱۱). با این حال، فقدان قالب های مورد توافق یا «دستورپخت»^۴ برای این نوع مقاله ها به این معنا است که نوشتن یک مقاله مفهومی می تواند چالشی بزرگ باشد (کورنیلسون، ۲۰۱۷) یاکولا، چهار رویکرد را برای روش شناسی تحقیقات مفهومی برمی شمارد: شامل ترکیب تئوری ها^۵، سازگارسازی تئوری ها^۶، نوع شناسی^۷ و مدلسازی^۸ تشریح کرده و سپس اهداف آنها، رویکرد آنها در استفاده از نظریه، و ظرفیت آنها در دانش افزایی نظری را روشن می سازد. در جدول شماره ۱ می توان شش تفاوت عمده را بین عناصر طرح کمی و کیفی (مفهومی) چهار از نظر یاکولا مشاهده کرد. تمرکز یاکولا بر خود نظریه سازی نیست، گرچه از آنجا که دقت نظر تحلیلی^۹ پیش نیاز تئوری پردازی با کیفیت است، در واقع به نظریه سازی نیز می پردازد. به همین ترتیب، تمرکز بر مرور ادبیات یا فراتحلیل نیست، زیرا راهنماهای دقیقی برای این دو شکل مهم پژوهش های غیر تجربی وجود دارند (برای مثال وبستر و واتسون، ۲۰۰۲؛ پالماتیر و همکاران، ۲۰۱۸). به نقل از (خواجه ئیان، ۱۳۹۹: ۹۰)

اصولاً تفاوت تحقیقات کمی با تحقیقات کیفی در داشتن نظریه (روش کمی) و تلاش برای ایجاد الگوی نظری یا نظریه در روش کیفی است. در جدول شماره ۱ تفاوت عناصر را یاکولا در مفهوم می داند و ۶ تفاوت را در پژوهش های کمی و کیفی دسته بندی می کند.

جدول ۱: عناصر طرح تحقیق در مقاله های مفهومی

معادل آن در مقاله مفهومی	پژوهش تجربی
انتخاب نظریه ها و مفاهیم استفاده شده برای تولید بینش های نو	قاب بندی نظری
انتخاب نظریه ها و مفاهیم تحلیل شده	داده ها (منبع، نمونه، روش جمع آوری داده)
دیدگاه ها، سطوح تحلیل / جمع آوری	واحد تحلیل
مفاهیم کلیدی تحلیل شده / توصیف شده یا استفاده شده برای تحلیل / توضیح	متغیرهای مطالعه شده (مستقل/وابسته)
ترجمه پدیده هدف به زبان مفهومی، تعریف مفاهیم کلیدی	عملیاتی کردن، ابزارها، سنجها
رویکرد به یکپارچگی مفاهیم، کیفیت بحث	رویکرد به تحلیل داده

(خواجه ئیان، ۱۳۹۹: ۹۸) به نقل از (Jaakkola, 2020)

در تحقیقات کیفی دانشجویان دانشگاه های ایران، محقق شاهد انبوهی از تحقیقات کیفی به ویژه با روش داده بنیاد و یا ترکیبی (کمی-کیفی) است که ۹۹ درصد آن ها با هدف مدل سازی است و کمتر به ترکیب تئوری ها، سازگارسازی تئوری ها و نوع شناسی در تحقیقات مبتنی بر مفهوم سازی پرداخته شده است. یاکولا برای آشنایی چهار رویکرد تحقیقات کیفی آن ها را در جدول شماره ۲ به نمایش گذاشته است:

¹ - Jaakkola E.

² - Theorizing

³ - Theory Building

⁴ - recipes

⁵ - Theory Synthesis

⁶ - Theory Adaptation

- Typology^۷

⁸ - Model

⁹ - Analytical Rigor

جدول ۲: انواع معمول طرح تحقیق در مقاله‌های مفهومی

نوع مقاله	اهداف بالقوه و کاربردها	ملاحظات مربوط به طراحی تحقیق	نمونه‌ها
ترکیب نظری: ایجاد یکپارچگی مفهومی می از طریق دیدگاه‌های نظری متنوع.	خلاصه‌سازی و یکپارچه‌سازی فهم فعلی از طریق: • توصیف اجمالی دامنه مفهومی یک ایده یا پدیده جدید؛ • ساختار بندی یک زمینه پراکنده از طریق تحلیل آن توسط یک لنز تئوری مشخص.	نقطه شروع: پدیده یا مفهوم. انتخاب تئوری یا تئوری‌های حوزه: مرور ادبیاتی که می‌تواند مورد بحث قرار گیرد تا برخی جنبه‌های مفهوم/پدیده را بررسی کند. انتخاب تئوری روش: انتخاب تئوری مناسب برای سازماندهی ابعاد کلیدی پدیده.	Becker and Jaakkola ۲۰۲۰ •White et al ۲۰۱۹ •Lemon and Verhoef ۲۰۱۶ •Kozlenkova et al ۲۰۱۴ •Möller ۲۰۱۳ •Vargo and Lusch ۲۰۰۴
سازگاری تئوری: ایجاد تغییر در گستره یا دیدگاه یک تئوری موجود از طریق افزودن تئوری‌ها یا دیدگاه‌های دیگر به آن.	بازنگری در فهم فعلی از طریق: • عارضه‌یابی یک تئوری یا مفهوم فعلی و حل تناقض‌ها و مشکلات شناسایی شده از طریق یک لنز تئوریک جدید؛ • گسترش دامنه کاربرد یک نظریه یا مفهوم موجود از طریق معرفی یک لنز نظری جدید؛ • شناسایی ابعاد جدید یک سازه موجود از طریق معرفی یک لنز نظری جدید.	نقطه شروع: تئوری یا مفهوم. ابزارهای بالقوه سازگاری: تغییر در سطح تحلیل یا استفاده از یک تئوری موجود برای کشف ابعاد جدید تئوری حوزه. انتخاب یک تئوری روش: تئوری‌ای که در جنبه‌هایی قدرتمند است که تئوری حوزه ضعیف است.	•Brodie et al ۲۰۱۹ •Eckhardt et al ۲۰۱۹ •Alexander et al ۲۰۱۸ •Hartmann et al ۲۰۱۸ •Hillebrand et al ۲۰۱۵
نوع شناسی: دسته‌بندی کردن گونه‌های مختلف مفاهیم در قالب انواع متمایز.	تشریح تفاوت‌ها میان انواع یک مفهوم از طریق: • سازماندهی پژوهش‌های پراکنده در قالب اشکال متمایز؛ • شناسایی ابعاد حیاتی یک مفهوم برای آشتی دادن یافته‌های معارض از پژوهش‌های گذشته.	نقطه شروع: پدیده یا تئوری یا مفهوم. ابزارهای بالقوه برای شناسایی دسته‌ها: تفکیک استقرایی دسته‌های موجود در یک تئوری حوزه یا استفاده از یک تئوری متفاوت برای سازماندهی ادبیات مرتبط در زمینه نوع‌ها و دسته‌ها. انتخاب تئوری روش: تئوری‌ای که تبیین ابعاد کلیدی یا کاربردهای نوع‌شناسی پیشنهادی را مکن می‌سازد.	•Helkkula et al ۲۰۱۸ •Dong and Sivakumar ۲۰۱۷ •Edvardsson et al ۲۰۱۲ •Lovell ۱۹۸۳ •Mills and Margulies ۱۹۸۰
مدل‌سازی: ساختن یک چارچوب نظری که رابطه میان سازه‌ها را نشان می‌دهد.	تبیین و پیش‌بینی روابط میان سازه‌ها از طریق: • شناسایی اتصالات جدید میان سازه‌ها؛ • توسعه پیشنهادهای نظری که سازه‌های جدید و یا روابط میان سازه‌ها معرفی می‌کنند؛ • تبیین اینکه چرا ترتیبی از رویدادها به نتیجه خاصی ختم می‌شود.	نقطه شروع: پدیده یا تئوری/مفهوم. انتخاب تئوری‌های حوزه: مرور ادبیات موجود درباره عناصر کلیدی پدیده یا مفهوم مورد نظر. انتخاب تئوری روش: تئوری‌ای که تبیین روابط میان متغیرهای مورد مطالعه را ممکن می‌سازد.	•Huang and Rust ۲۰۱۸ •Payne et al ۲۰۱۷ •De Brentani and Reid ۲۰۱۲ •MacInnis and De Mello ۲۰۰۵

(خواجه نیان، ۱۳۹۹: ۹۸) به نقل (Jaakkola, 2020)

ارزیابی الگوها

یکی دیگر از تفاوت‌های الگو و مدل در اثبات روایی و پویایی (قابلیت اعتماد) است. در تحقیقات کیفی مبتنی بر الگو بجای تعیین روایی و پایایی، از میزان قابلیت اعتماد استفاده می‌کنند. برای قابلیت اعتماد (اعتبار روایی) یک الگو می‌توان از شیوه‌های زیر استفاده کرد:

تکنیک مثلث‌سازی

پاول لازارسفلد جامعه‌شناس و محقق علوم ارتباطات، نخستین محقق است که «مثلث بندی» یا (سه سویه‌سازی) را برای تعیین روایی بیرونی تحقیق طراحی و ارائه کرد. (آذری، ۱۳۹۳: ۱۱۴)

در مثلث بندی (سه سویه‌سازی) «از چندین روش برای اندازه‌گیری، جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل داده‌ها، به منظور به دست آوردن دیدگاه‌های متعدد افراد راجع به یک موضوع خاص استفاده می‌شود». (آذری، ۱۳۹۳: ۱۱۴)

از نظر لازارسفلد، قواعد چهارگانه‌ای برای مثلث‌سازی وجود دارد که عبارتند از:

۱- هر پدیده‌ای باید توأم با مشاهدات عینی و بی طرفانه و گزارشات درون‌نگر، اندازه‌گیری شود.

۲- مطالعات موردی باید با اطلاعات آماری، ترکیب شوند.

۳- جمع آوری اطلاعات باید با پیشینه ی آن چه که مورد مطالعه قرار می گیرد، ترکیب شود.

۴- اطلاعاتی که از اندازه گیری های بی درد سر به دست می آید، باید با پرسش نامه ها و سایر داده های گزارش شده، ترکیب شوند.» (آذری، ۱۳۹۳: ۱۱۵)

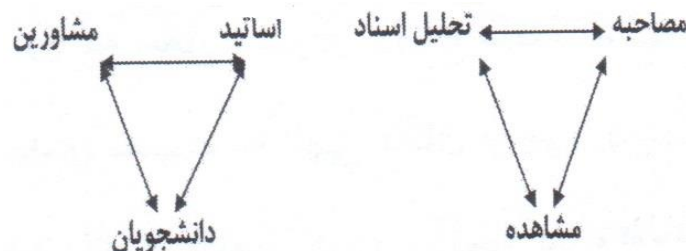
براین اساس، تکنیک مثلث سازی^۱ - ترکیب و تلفیق است؛ مثلث سازی به استفاده از منابع متعدد داده ها برای ترسیم نتایج، در مورد آن چه حقیقت را تشکیل می دهد، اشاره دارد. هدف مثلث سازی، غلبه به سو گیری های اصلی (ذاتی) است که ناشی از بکار گرفتن یک روش، یک مشاهده گر و یا یک تئوری در مطالعات می باشد. بکار بردن رویکردهای متعدد در یک مطالعه می تواند منجر به افزایش اعتماد و اعتبار اطلاعات گردد زیرا قدرت یک روش، ضعف روش دیگر را پوشش می دهد. شاید به همین دلیل است که برای روایی در روش کیفی تحقیق تاریخی، استناد به منابع گوناگون و دست اول، نوعی مثلث سازی به حساب می آید که روایی تحقیق را تایید می کند. همچنین محققین از انواع روش های مثلث سازی به منظور تأیید یافته ها و یا اطمینان از کامل بودن آنها استفاده می نمایند (Streubert & Rinaldi, 2011) روش های مثلث سازی برای تحقیقات کیفی عبارتند از :

الف) مثلث سازی منابع داده ها^۲ به استفاده از منابع متعدد داده ها در مطالعه، مانند مصاحبه با پرستاران و بیماران، پیرامون یک موضوع یکسان اطلاق می شود. « جمع آوری داده ها در زمان ها، مکان ها و از افراد مختلف. الف) زمانی ب) مکانی ج) شخصی». (دلاور، ۱۳۸۹: ۳۲۵)

ب) مثلث سازی محقق^۴ : بکار گرفتن بیش از یک پژوهشگر برای جمع آوری، تجزیه، تحلیل یا تفسیر داده ها می باشد. «استفاده از چندین مشاهده گر یا مصاحبه گر». (دلاور، ۱۳۸۹: ۳۲۵)

ج) مثلث سازی نظریه^۵ : منظور استفاده از دیدگاه های متعدد برای تفسیر داده هاست. ارزیابی داده ها از دیدگاه های مختلف. (دلاور، ۱۳۸۹: ۳۲۶)

د) مثلث سازی روش^۶ استفاده از روش های متعدد برای جمع آوری داده ها مانند مصاحبه و مشاهده و تحلیل داده ها است. (Streubert & Rinaldi, 2011) در نمودار (۱) دو نمونه مثلث سازی مشاهده می شود.

نمودار ۱- مثلث سازی در روش (دلاور، ۱۳۸۹: ۳۲۶)

اسچیرمیسه در تحقیق خود تحت عنوان "مطالعه کیفی در نقش زمینه های فرهنگی در دیدگاه بیماران توانبخشی" خاطر نشان کرده است که با روش مثلث سازی، دقت علمی نتایج مطالعه خود را که از منابع داده ها و یافته های حاصل از مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته با بیماران، مراقبین بهداشتی و بررسی متون علمی تخصصی است؛ افزایش داده است (Bowsell, 2007) لازم به ذکر است که هر کدام از روش های مثلث سازی (تلفیق و ترکیب) دارای نقاط قوت و ضعف می باشند که بایستی قبل از استفاده از آنها، توسط محقق بررسی شوند (Scheermesse M, Bachmann S, et al, 2012).

گوبا و لینکلن نیز در کتاب دستنامه تحقیق کیفی به تشریح روش مثلث سازی پرداخته اند. (Guba & Lincoln, 1994)

1- Triangulation

2- Intrinsic bias

3 - Data source triangulation

4- Investigator triangulation

5 - Theory triangulation

6 - Method triangulation

استفاده از تکنیک دلفی^۱: روش دلفی که اسم آن از معبد دلفی^۲ اقتباس شده است، برای اولین بار در دهه ۱۹۵۰ توسط شرکت رند^۳ مطرح شد. این روش زمانی به کار می‌رود که در خصوص یک موضوع خاص، نیاز به جمع‌آوری و ترکیب نظرات متخصصین حاذق باشد، به خصوص اگر این متخصصین از نظر جغرافیایی دور از یکدیگر باشند. اسامی این متخصصین که به عنوان اعضاء هیئت یا Panel شناخته می‌شوند، می‌تواند پوشیده باقی ماند، اما مجموع نظراتی که آنها در خصوص آن به توافق رسیده‌اند، منتشر خواهد شد. از همین رو، اولین مرحله در انجام روش دلفی مشخص کردن دقیق و صحیح اعضاء پانل می‌باشد. معمولاً پانل سی نفره یا کمتر مورد استفاده قرار خواهد گرفت. در ابتدا، یک پرسشنامه‌ای که اغلب سؤالات آن را می‌تواند سؤالات باز تشکیل داده باشد، برای اعضاء پانل ارسال خواهد شد. پس از جمع‌آوری نظرات اعضاء پانل در دور اول، پرسشنامه اولیه مورد بازنگری و تجدید نظر قرار خواهد گرفت و این پرسشنامه برای بار دوم برای کلیه اعضاء پانل ارسال خواهد شد. هدف از انجام این امر آن است که اعضاء پانل به یک توافق حداکثری درباره سؤالات پرسشنامه دست یابند. در طول این فرآیند که ممکن است از چند هفته تا چند ماه به طول انجامد، سؤالات پرسشنامه از حالت باز در دور اول به حالت چند پاسخ در دور دوم خواهد رسید. به طور معمول، در روش دلفی در دو دور سعی می‌شود که اعضاء پانل به یک توافق حداکثری درباره سؤالات پرسشنامه دست یابند. اما گاهی اوقات ممکن است تنها یک بار ارسال پرسشنامه انجام شود. همچنین، ارسال بیش از دو بار پرسشنامه هم ممکن است در نظر گرفته شود، اما از آنجایی که انجام این امر به ریزش اعضاء پانل در پاسخگویی می‌انجامد، کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. تضمین کننده موفقیت روش دلفی در انتخاب صحیح اعضاء پانل، تهیه و تدارک سؤالات سودمند در مرحله اول و توجه کامل به نظرات اعضاء پانل و خلاصه کردن نظرات آنها در هر دور از بازنگری می‌باشد.

۳- استفاده از تکنیک میزگرد خبرگان^۴: در این جا پرسش نامه‌ای در کار نیست. عده‌ای از اندیشمندان و اساتید و دست اندرکاران دعوت می‌شوند برای یک یا چند روز در یکی محل. پژوهشگر در آنجا به ارائه الگوی خودش با شرح مراحل انجام و تدوین آن برای آنها می‌پردازد. شرکت کنندگان با پژوهشگر و یکدیگر به چالش می‌پردازند و هر بعد کار را زیر سوال برده و مورد تحلیل قرار می‌دهند و در پایان دوره همه آنها روی یک الگویی نهایی توافق می‌کنند. آن الگوی نهایی پژوهشگر محسوب می‌شود و جامعه علمی می‌پذیرد.

۴- استفاده از گروه‌های کانونی^۵: پژوهشگر الگوی خودش را به نظر خواهی کسانی که باید این الگو را به اجرا بگذارند یا بر آنها اعمال شود می‌گذارد. در واقع گروه‌های کانونی جلسات بحث سازماندهی شده‌ای هستند که در آن، گروهی از افرادی که بتوان به نظر آنان به عنوان کانون بحث موضوعی متمرکز شد، انتخاب می‌شوند. سپس از طریق مصاحبه‌ی گروهی، این افراد، نظرهای و تجربه‌های خود را بازنمایی می‌کنند. هدف از این روش، کشف نگرش‌ها، احساسات، باورها، تجربه‌ها و واکنش افراد است که در مقایسه با روش مصاحبه‌های فردی، پژوهشگر در مدت زمانی کوتاه‌تر، اطلاعات بیشتری را فراهم می‌کند.

تعریف مدل

کلمه مدل برگرفته از لغت مودوس^۶ یونانی به معنای اندازه است. معمولاً در تعریف مدل بر کوچک سازی اشیاء و پدیده‌ها برای کاهش هزینه‌ها و درک بهتر در تحقیقات استفاده می‌شود. «مدل ارائه کننده مجموعه فیزیکی، ریاضی، یا انسانی است که برای توانمند ساختن انسان و درک آسانتر او از یک شیء واقعی به کار می‌رود؛ به عبارت دیگر مدل جزئی کوچک یا بازسازی کوچکی از یک شیء بزرگ است که از لحاظ کارکرد باشیئی واقعی یکسان است. از مدل به عنوان یک معیار درست برای شناخت یک فرد در برخورد با افراد دیگر استفاده می‌شود.» (دادگران، ۱۳۹۱: ۳۶)

برای درک وضعیت جغرافیایی کشورها و مناطق خشکی و دریاها معمولاً از نقشه استفاده می‌شود. مهندسان و معماران برای درک صاحبان زمین‌ها که ساختمانی را می‌سازند ماکت کوچکی را برای آن‌ها می‌سازند تا به درک بهتری از اتمام کار ساختمانی برسند.

انسان‌ها برای درک یک پدیده، شیئی، یا موضوع از طریق ساده کردن آن، به شناخت بهتری دست می‌یابند. کوچک سازی روشی مفید برای ساده سازی است. «مدل‌ها رادردنیای واقعی، و درحرفه و فن، می‌توان نسخه کوچک شده یک شیئی یا پدیده نامید که بیشترین شباهت‌ها و حتی خصوصیات پدیده اصلی را در خود منعکس کرده است. مثلاً یک اتوموبیل کوچک اسباب بازی، جدای از برخی خصوصیات عملی از نظر ظاهر

¹ Delphi technique

² Oracle of Delphi

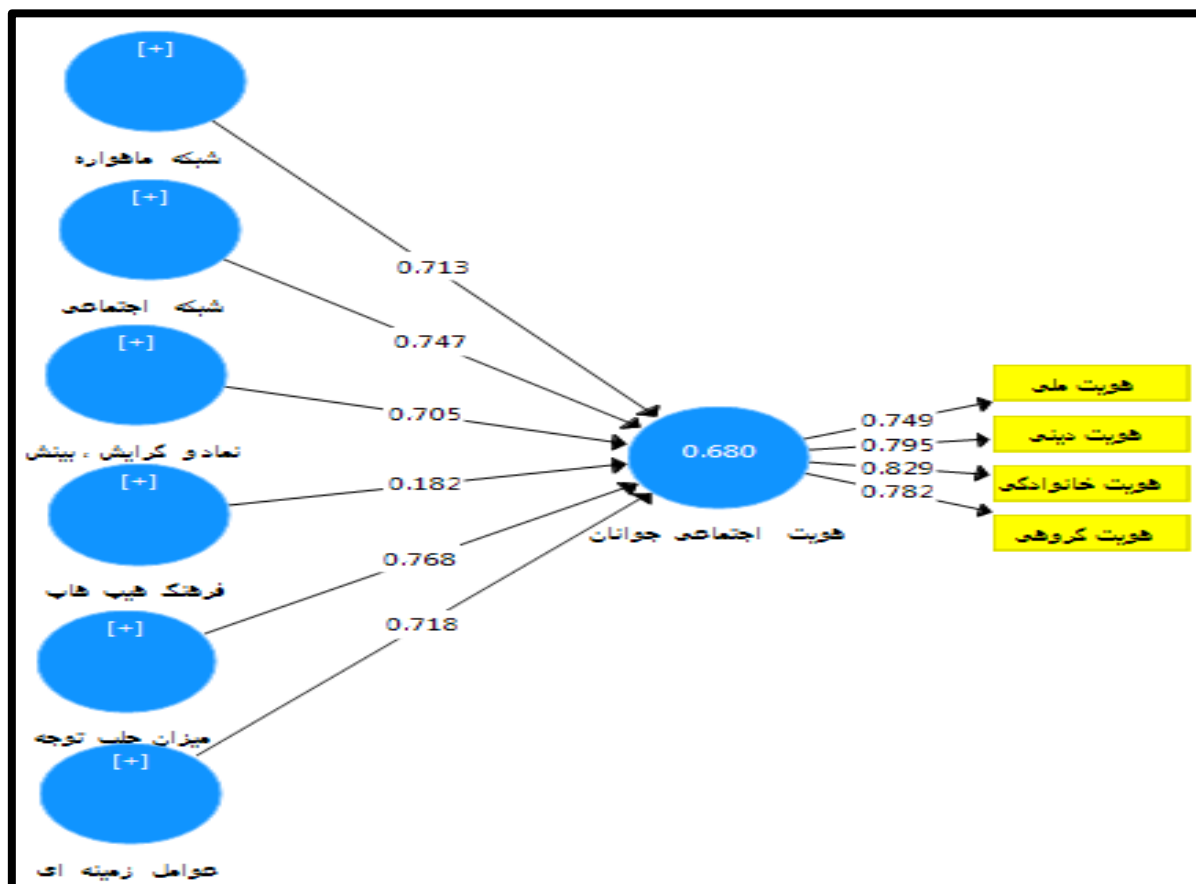
³ Rand Corporation

⁴ expert panel technique

⁵ focus group technique

⁶ -Modus

بیشتر ویژگی های اتوموبیل اصلی را در خود دارد.» (فرهنگی، ۱۳۹۵: ۶۰). مدل ها برخلاف الگو ها ذهنی نیستند بلکه به عینیت درآمده وبا عدد ورقم روابط بین اجزاء مدل نشان داده می شوند. مانند مدل های فیزیکی مثل اتوموبیل اسباب بازی، قابل لمس هستند. تفاوت دیگر آن است که در الگو با مفهوم (و در مدل با متغیر^۲ سروکار داریم. برای نمونه، در نمودار شماره ۳ می توان بخوبی روابط بین متغیر های یک مدل را مشاهده کرد:

منبع: (مسعودی و صمدی، ۱۴۰۲: ۷۲)

در این تحقیق که از میان چهار نمونه تحقیق مبتنی بر مفهوم ها، نوع مدل سازی است، محققان در نتایج تحقیق به این مدل رسیده اند که بیانگر میزان رابطه هر کدام از متغیر ها با یکدیگر است. مدلی که در آن روابط بین متغیرهای مکنون (مستقل یا برونزا) و وابسته (درون زا) مورد توجه است، مدل ساختاری می باشد و برآیند ارتباط بین مدل های اندازه گیری حاضر در مدل است. ارزیابی مدل ساختاری مرحله بعدی ارزیابی پایایی روایی مدل های اندازه گیری است و به معنای واکاوی کیفیت تناسب و ارتباط فرضیه ها و اطلاعات پژوهش می باشد. در واقع این کار به جهت تلاش برای آگاهی از میزان تایید یافتگی فرضیه های تحقیق در عمل انجام می شود. معیارهایی برای سنجش مدل های ساختاری موجود است که عبارتند از: R^2 شاخص ضریب تعیین، شاخص افزونگی یا ارتباط پیش بین، (بتا) معناداری ضرایب مسیر. در نگاره بالا بارهای عاملی مربوط به مسئله های تحقیق، ضرایب مسیر فرضیه های تحقیق و مقادیر ضریب تعیین متغیرهای وابسته درج شده اند.

¹ -concept

² -Variabel

انواع مدل ها

همانگونه که برشمردیم، مدل ها روابط مختصر بین متغیر ها را بیان می کنند. متغیر ها برخلاف مفاهیم قابل اندازه گیری هستند. برای مثال دو نوع از مدل ها را معرفی می کنیم:

مدل های فیزیکی: شبیه سازی فیزیکی است. معمولاً مدل ها در مقیاس های کوچک تر و محدودتر ساخته می شوند. مانند ساخت مدل کوچک تونل فشار هوا در صنایع که انجام آزمایش ها را با زمان و هزینه بسیار کمتری مقذور می سازد.

مدل های ریاضی: بیان مسایل واقعی با ریاضیات. معمولاً مدل های ریاضی برای حل مسایل دنیای واقعی ساخته می شوند. گاهی از این مدل ها برای بررسی و بیان شباهت ها و تفاوت پدیده ها و دسته بندی آنها استفاده می شود. برای ساختن مدل های ریاضی مجبور به ساده سازی شرایط واقعی هستیم. (حافظ نیا، ۱۳۸۷: ۱۷).

ارزیابی مدل ها

برای قابلیت اعتماد (اعتبار و روایی) یک الگو می توان از شیوه های زیر استفاده کرد:

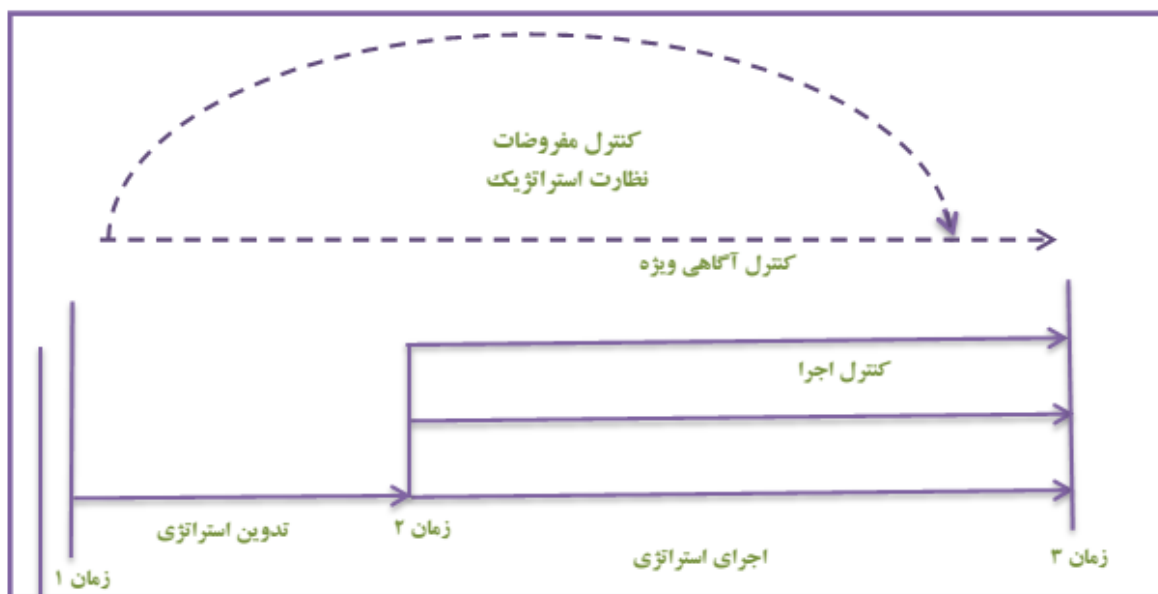
۱. روش تجربی^۱: این روش کاربردی ترین روش در تعیین اعتبار مدل است. در این روش مدل در یک سازمان که با فرایندهای مدل انطباق دارد پیاده سازی می شود و بسته به نتیجه حاصله می توان از کارا بودن مدل اطمینان حاصل کرد. نتایج حاصله بیان کمی کارا بودن مدل خواهد بود.
۲. روش زمانی: چنانچه زمان برای پیاده سازی مدل در یک سازمان وجود نداشته باشد از روش زمانی استفاده می شود. بدین ترتیب که با کمک روش های آماری میزان انطباق برآورد می شود.
۳. تعیین برازش مدل، از طریق معادلات ساختاری^۲ با استفاده از نرم افزارهایی مانند: Amos Lisrel, SPSS, Smart PLS.

مدل یا الگو؟

یکی از مهمترین اشکالات محققان خلط مبحث بین دو مفهوم «مدل» و «الگو» است از میان تعداد زیادی از مقالات منتشر شده ضمن پوزش از نویسندگان مقاله، به نمونه ای اشاره می کنیم که کاملاً مشخص است محققان، از یک الگوی مفهومی به الگویی دیگر رسیده اند! حسینی و خاشعی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان "درآمدی بر مدل آرمانی کنترل استراتژیک با ابعاد سازمانی مورد مطالعه سند افق رسانه ملی" به دنبال ارائه مدلی جدید برای اجرا و ارزیابی سند افق رسانه به مسیر استراتژیک رسانه ملی بوده اند. در این پژوهش مدلهای مرتبط با مدیریت رسانه از جمله مدل پیرس و رایبسون ارائه و نهایتاً مدل مورد نظر پژوهش طراحی گردیده است. در مدل [الگو] پیرس و رایبسون مولفه هایی چون کنترل مفروضات، کنترل اجرا، آگاهی از نیروهای استراتژی، بازنگری رویدادهای برجسته، نظارت استراتژیک و غیره مد نظر قرار گرفته است. همانگونه که در نمودار ۳ مشاهده می شود آنچه که پیرس و رایبسون ترسیم کرده اند فقط بیان روابط بین مفاهیم است.

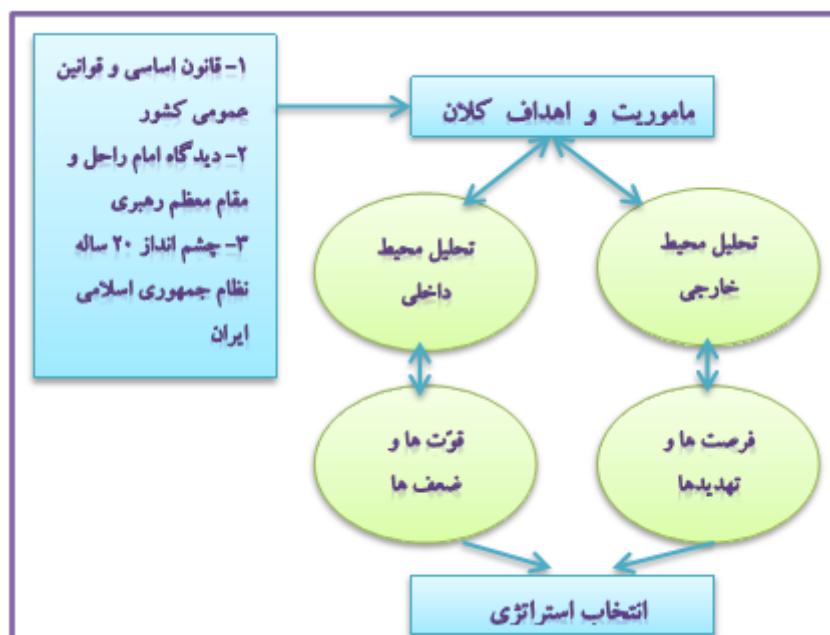
¹ experiment technique

² -Structural Equation Modeling

نمودار ۳- کنترل های استراتژیک پیرس و رابینسون (منبع: حسینی و خاشعی، ۱۳۹۰)

در نهایت الگوی ارائه شده در پژوهش فوق در نمودار ۴، به قرار زیر ارائه شده است:

نمودار ۴- مدل مفهومی مدل آرمانی کنترل استراتژیک رسانه ملی (ماخذ: حسینی و خاشعی، ۱۳۹۰)

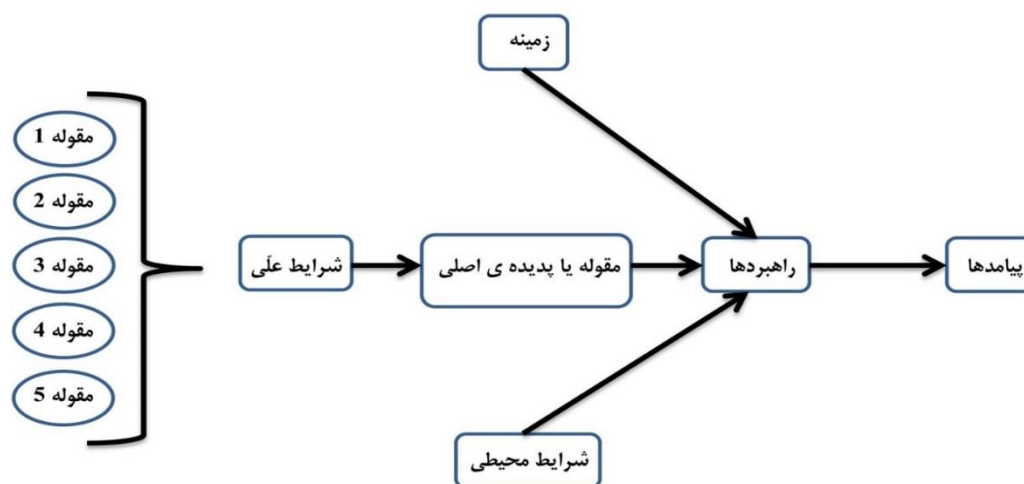
در این پژوهش از «مدل مفهومی» استفاده شده است در حالی که مدل بیان روابط بین متغیرها است و نمی تواند مفهومی باشد.

اشتباه محققان در کاربرد الگو

در بسیاری از رساله های دکتری که محقق داوری آن ها را در جلسات دفاع برعهده داشته است. همچنین تا قبل از پی بردن به موضوع، دانشجویان محقق هم در کاربرد الگو دچار خطای شناختی شده و با استفاده از الگوی پیشنهادی در یک منبع، به جای الگوی ذهنی خودش،

به ترسیم الگوی پیشنهادی پرداخته اند. درچنین تحقیقاتی عمدتاً از مدل پیشنهادی جان . دبلیو کراسول در نمودار شماره ۶، استفاده شده است. افزون براین محققان سازنده این الگو را اشتراوس و کوربین می دانند درحالی که این الگو مثالی است از یک تحقیق که کراسول در کتابش معرفی کرده است. (صفای موحّد، ۱۴۰۰)

ازنظر اشتراوس و کوربین، کار اصلی محقق در روش داده بنیاد رسیدن به نظریه است. به همین دلیل این روش را نظریه بنیاد هم می نامند. اما جان دبلیو کراسول در معرفی نظریه داده بنیاد به ترسیم بصری یافته ها به صورت الگو نیز پرداخته است. یکی از الگوهای بصری که درایران متاسفانه منبع آن را به نقل از اشتراوس ذکر کرده اند الگوی زیر است که علاوه برترسیم مراحل کدگذاری، الگویی از یافته ها را به نمایش می گذارد.

شکل ۱. الگوی پارادایمی کراسول (Creswell, J. W., 2014:453)

کراسول (۲۰۱۴) با توجه برای نشان دادن روند رسیدن به نظریه ویا الگو دریک تحقیق نمونه ای از الگوی حاصل از تحقیق یک دانشجوی دکتری به نام مَسْترا^۱ را باعنوان: «روند بازنگری برنامه های درسی آموزش عمومی در سه کالج خصوصی دوره های کارشناسی: یک مطالعه نظریه زمینه ای». پایان نامه دکتری در دانشگاه نبراسکا-لینکلن. ارائه می دهد و مقوله مرکزی را در الگوی مَسْترا توضیح می دهد: ما می توانیم یک مقوله اصلی را با روی آوردن به یک مطالعه تئوری زمینه ای واقعی نشان دهیم. همانطور که نشان داده شده در شکل ۱، یک الگوی نظری از "مراحل بازنگری برنامه درسی." (مَسْترا، ۱۹۹۶:۵۹) نشان داده شده است. در این تحقیق، او سه کالج مقطع کارشناسی را درایالت های غرب میانه آمریکا مورد بررسی قرار داد که روسایشان تغییر می کرد.

برای جمع آوری داده ها؛ موضوع بازنگری برنامه های درسی آموزش و پرورش با مصاحبه های نیمه ساختاریافته از ۳۴ نفر از اساتید و مدیران دانشکده ها انجام شد. در مورد بازنگری برنامه درسی مَسْترا الگویی ترسیم کرد که شامل: عوامل علی، زمینه ای، مداخله گر، هسته مرکزی، عمل و عکس العمل (درایران راهبرد ترجمه شده است) می باشد. همانطور که در شکل ۱ نشان داده شده است، کراسول سپس اجزای الگوی مَسْترا را بیان می کند: در مرکز این الگو پدیده (یا مقوله اصلی)، «مراحل بازنگری برنامه درسی» بود که شامل چندین ویژگی: دعوت به اقدام، انتخاب کمیته، تشکیل کمیته، تعیین جهت، طراحی برنامه درسی و تصویب طرح برنامه درسی بود. روند کلی تحقیق کیفی مَسْترا نشان داد که چگونه این مراحل از طریق تغییرات، پدیدار شدند، این تغییرات توسط زمینه های نهادی شکل گرفته، که منجر به استراتژی هایی برای اعمال نفوذ گفتمان در این زمینه شد. کمیته ها و کمک به پیامدهای خاص، مانند بازنگری در آموزش عمومی و برنامه درسی؛ در این فرآیند، مَسْترا در مراحل اولیه کدگذاری باز اهمیت را تشخیص داد. از پدیده یا مقوله اصلی او، «مراحل»، اگرچه «برچسب هایی [کدهایی] را انتخاب می کند که احصاء شده اند اما ثابت شد که این روند کدگذاری برای محقق، مرحله ای دشوار و گریزان است» (کراسول ۲۰۱۴:۴۶۳)

¹ - Mastera

براساس آنچه که مشاهده شد، محققان می توانند براساس محور قراردادن مقوله یا پدیده اصلی، با توجه به مساله تحقیق و سئوالات تحقیق الگویی بصری را غیر از این مورد، ترسیم کند. در این باره کرسول می گوید:

از میان مقوله های اصلی به دست آمده از داده ها، نظریه پرداز پایه یک را انتخاب می کند

مقوله اصلی به عنوان پدیده محوری برای نظریه. پس از شناسایی چند دسته

(مثلاً ۸ تا ۱۰ بسته به اندازه پایگاه داده)، محقق یک دسته اصلی را انتخاب می کند

به عنوان مبنایی برای نگارش نظریه. (شکل ۱ را برای تصویری از این فرآیند ببینید)

محقق این انتخاب را بر اساس عوامل متعددی از جمله ارتباط آن با عوامل دیگر انجام می دهد

دسته بندی ها، فراوانی وقوع آن، اشباع سریع و آسان آن، و پیامدهای واضح آن

برای توسعه نظریه (گلیزر، ۱۹۷۸). این مقوله ای است که می تواند «فراوری» را وارد کند

به عبارت دیگر، مرکز یا موضوع اصلی فرآیند باشید. (گلیزر، ۱۹۷۸).

معیارهای دقیقی که استراوس و کوربین (۱۹۹۸) برای فرآیند انتخاب یک مرکز (یا هسته) شناسایی کردند.

دسته بندی:

- ۱- باید مرکزی باشد. یعنی همه دسته های اصلی دیگر می توانند به آن مربوط باشند.
  - ۲- پدیده یا مقوله مرکزی، باید اغلب در داده ها ظاهر شود. این بدان معنی است که در تمام یا تقریباً همه موارد، شاخص هایی وجود دارد که به این مفهوم اشاره می کنند.
  - ۳- توضیحی که با مرتبط کردن مقوله ها تکامل می یابد، منطقی و سازگار است. هیچ داده اجباری وجود ندارد.
  - ۴- نام یا عبارتی که برای توصیف دسته مرکزی استفاده می شود باید به اندازه کافی خلاصه باشد.
  - ۵- همانطور که مفهوم اصلاح می شود، نظریه در عمق و قدرت توضیحی رشد می کند.
  - ۶- هنگامی که شرایط متفاوت است، توضیح همچنان پابرجاست، اگرچه روشی که در آن a پدیده ای مثل A که بیان می شود ممکن است تا حدودی متفاوت به نظر برسد (همان، ۱۴۷) به نقل از (Creswell, J. W, 2014:453)
- در پژوهش ها معمولاً سه مرحله کدگذاری در روش داده بنیاد سیستماتیک استراوس و کوربین رعایت می شود درگام اول کدگذاری باز و در مرحله دوم کدگذاری که به آن کدگذاری محوری گفته می شود، پژوهشگر یکی از طبقه ها را به عنوان طبقه محوری انتخاب کرده و آن را «را» را تحت عنوان پدیده محوری در مرکز فرایند مورد کاوش قرار داده و ارتباط سایر طبقه ها را با آن مشخص کرده است. ارتباط سایر طبقه ها با طبقه محوری در پنج عنوان تحقق پیدا کرده است (استراوس، ۲۰۰۸: ۱۱۲): [در مدل پیشنهادی کرسول: علی، مداخله گر، پدیده محوری، راهبردها و پیامدها] [بازرگان و هرندی، ۱۴۰۲: ۱۰۲].
- استراوس و کوربین (۱۹۹۰) نیز برترسیم نمودار تاکید می کنند: «نمودار در کدگذاری گزینشی، فشرده و پیچیدگی نظریه را نشان می دهد. از این رو است که برگردان نظریه از کلام به شکل به نحوی که خلاصه و دقیق باشد، اغلب دشوار است با این همه، نفس تهیه نمودار یک پارچه و یک کاسه کننده، به نهایی کردن روابط و کشف خلل های احتمالی در منطق نظریه مدد می رساند. در نهایت، بسیار اهمیت دارد که روایت ترسیمی ای از نظریه ای داشته باشیم که مفاهیم عمده و ارتباط آن ها را بایکدیگر، ترکیب کند [و روابط موجود بین مقوله ها^۱ و هسته مرکزی^۲ رابطه بندی و منظم کند.]. (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰: ۲۵۵) به نقل از (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰: ۲۱۹) بنابراین الگوی پارادایمیک را استراوس و کوربین به محققان پیشنهاد می نمایند و کرسول نیز آن را با مشخص کردن عوامل در یک الگوی پیشنهادی حاصل از یک تحقیق^۳ تکمیل می کند، اما متأسفانه این الگو که از یک تحقیق حاصل شده و کراسول برای آموزش خوانندگان کتابش ارائه کرده است در ایران سرمشق (پارادایم) همه تحقیقات داده بنیاد شده است!

¹ -categories

² - core

^۳ - مطالب داخل گروه از کتاب اصلی ولاتین مولفان است که در ترجمه فارسی حذف شده است و نویسنده این مقاله به متن افزوده اند.

⁴ -Source: Reprinted with permission from Georgianne Mastera Ph.D. In Creswell, 2011:464

«برای شروع کار می‌خواهم به شما اطمینان بدهم که نیازی نیست قبل از آغاز پژوهش به مرور جامع پیشینه مرتبط با موضوع مطالعه بپردازید پیش از آنکه یک مطالعه گراندتئوری [داده بنیاد] آغاز شود ناممکن است که بتوان حدس زد چه مفاهیمی قرار است از دل داده‌ها رویداده شود و اساساً مفاهیم مذکور تاچه اندازه با موضوع پژوهش ارتباط دارند. همچنین پژوهشگران گراندتئوریست نباید آن قدر در پیشینه غرق شوند که ایده‌هایشان سرکوب شود و خود نیز دچار محدودیت خود خواسته شوند». (صفایی موحد، ۱۴۰۰: ۱۵۸) به نقل از (اشتراوس، ۱۹۸۷). براین اساس محقق فقط الگویی را برپایه یافته‌های تحقیقش بنا می‌کند و نمی‌تواند الگویی از پیش ساخته را بر چارچوب مفهومی اش تحمیل کند.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از چالش‌های پژوهشگران در انجام تحقیقات کمی و کیفی و بیشتر در تحقیقات آمیخته^۱، عدم شناخت کاربرد «الگو» و «مدل» در مبانی نظری، چارچوب مفهومی و ترسیم الگو یا مدل تحقیق است. الگو طرحی است ذهنی که محقق براساس مفاهیم تحقیق ترسیم و در چارچوب مفهومی بیان می‌کند در ترجمه فارسی به اشتباه معادل کلمه‌ی مدل در زبان انگلیسی آمده است. یک الگو، طراحی ذهنی و خلاق، معرفی (به‌ویژه کوتاه) یا تشریح است که برای نشان دادن هدف اصلی یا کارکرد یک موضوع، سیستم یا مفهوم در نظر گرفته شده است؛ بنابراین می‌توان الگو را شیوه و روشی تعریف کرد که شایسته پیروی است. در تحقیقات کیفی ابتدا یک الگو به صورت فرضی ترسیم می‌شود سپس با شیوه‌های مختلف پس از گردآوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها الگوی حاصل از تحقیق را احصاء می‌کنند. این الگو می‌تواند نقطه عزیمتی برای تحقیقات کمی باشد و به عنوان مدل پیشنهادی ارائه شود. درحالی که کلمه مدل برگرفته از لغت مودوس یونانی است. معمولاً تعریف مدل بر کوچک سازی اشیاء و پدیده‌ها برای کاهش هزینه‌ها و درک بهتر در تحقیقات استفاده می‌شود. «مدل ارائه‌کننده مجموعه فیزیکی، ریاضی، یا انسانی است که برای توانمند ساختن انسان و درک آسانتر او از یک شیء واقعی به کار می‌رود؛ به عبارت دیگر مدل جزئی کوچک یا بازسازی کوچکی از یک شیء بزرگ است که از لحاظ کارکرد باشیئی واقعی یکسان است. از مدل به عنوان یک معیار درست برای شناخت یک فرد در برخورد با افراد دیگر استفاده می‌شود.» الگوها عمدتاً از نوع الگوهای کاربردی، پنداشتی، ذهنی، زبانی، شماتیک و گرافیکی هستند و مدل‌ها عمدتاً شامل مدل‌های ریاضی و فیزیکی می‌باشند. قابلیت اعتماد (روایی و پایایی) الگوها به نوعی به تحقیقات دیگری چون: روش دلفی، روش گروه متمرکز (کانونی) و تکنیک میزگرد خبرگان یا مثلث سازی اثبات می‌شود. اما در تعیین روایی و پایایی یک مدل محققان به روش‌های آماری متوسل می‌شوند تا روابط بین متغیرها را با عدد و رقم نشان دهند. علاوه بر اشتباه محققان در شناخت الگو و مدل، می‌توان به اشتباه دیگری که در پژوهش‌های اخیر در ایران مرسوم شده است، اشاره کرد و آن کاربرد یک الگوی نمونه که کرسول در کتابش معرفی کرده است به عنوان الگوی پیشنهادی محققان است. علاوه بر این درارجاع دهی به این الگو، اشتباه دیگر آن است که آن را به اشتراوس و کوربین منتسب می‌کنند درحالی که در هیچیک از آثار این دو چنین الگویی مشاهده نمی‌شود و آن‌ها تنها بر مفهوم محوری تحقیق در الگوی داده بنیاد تاکید می‌نمایند. اشتباه دیگر محققان عدم شناخت انواع الگو است که حداقل می‌توان چهار نوع آن را برشمرد: ۱- ترکیب تئوری‌ها ۲- سازگاری تئوری‌ها ۳- نوع شناسی و ۴- مدل سازی؛ محققان ایرانی بیشتر کارشان را بر نوع مدل سازی استوار می‌سازند، شاید اشتباهاتی هم که در ابتدا برشمردیم، ناشی از همین عدم شناخت انواع الگوها باشد که نتیجه منطقی عدم تفکیک معنی و کاربرد جداگانه «الگو» و «مدل» در میان محققان فارسی زبان ایرانی است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسنده، این مقاله تعارض منافع ندارد.

¹ - Grounded Theory

² - Mixed Method

منابع

فارسی

- آذری، غلامرضا. (۱۳۹۳)، پاول فلیکس لازارسفلد بنیانگذار رادیو پژوهی، تهران: نشر دانژه.
- استراس، آنسلم، کوربین، جولیت. (۱۳۸۵)، اصول روش تحقیق کیفی (نظریه مبنایی؛ رویه هاوشیوه ها)، مترجم بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- استراوس، آنسلم و جولیت کرین (۱۳۹۰)، مبانی پژوهش کیفی فنون و مراحل تولید نظریه زمینه ای، مترجم ابراهیم افشار، تهران: نشرنی.
- ایمان، محمدتقی. (۱۳۹۱)، فلسفه روش تحقیق در علوم انسانی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بازرگان هرندی، عباس. (۱۴۰۲) مقدمه ای بر روش های تحقیق کیفی و آمیخته: رویکردهای متداول در علوم رفتاری ویرایش پنجم، تهران: دیدار.
- باطنی، محمدرضا. (۱۳۷۱)، فرهنگ معاصر انگلیسی - فارسی، تهران: فرهنگ معاصر.
- بیرو آن. (۱۳۸۰) فرهنگ علوم اجتماعی، مترجم باقرساروخانی تهران: نشر کیهان.
- توسلی، غلام عباس. (۱۳۶۹)، نظریه های جامعه شناسی، تهران: سمت.
- جهانتاب، محمد. (۱۳۸۶)، اصطلاح شناسی تحقیق، تهران: سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا.
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۸۲). مقدمه ای بر روش پژوهش در علوم انسانی. تهران: سمت.
- حسینی، سید محمود؛ خاشعی، وحید. (۱۳۹۰). درآمدی بر مدل آرمانی کنترل استراتژیک با ابعاد سازمانی، مورد مطالعه سند افق رسانه ملی. رسانه. سال ۲۲. شماره ۱ و ۲: ۸۷-۱۱۳.
- دادگران، سید محمد. (۱۳۹۰)، مبانی ارتباطات جمعی، چاپ هیجدهم، تهران: انتشارات فیروزه.
- خواجویان، داتیس (۱۳۹۹)، «چهار رویکرد به روش شناسی مقاله های مفهومی»، در فصلنامه مطالعات رسانه ای، سال پانزدهم، تابستان.
- دلاور، علی. (۱۳۸۹). روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی. تهران: نشر ویرایش.
- دلاور، علی. (۱۳۸۹)، «روش شناسی کیفی»، فصلنامه راهبرد، سال نوزدهم، شماره ۵۴، بهار، صص ۳۰۷-۳۲۹.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳)، لغت نامه دهخدا، جلد ۲، تهران انتشارات دانشگاه تهران.
- ساده، مهدی. (۱۳۷۵)، روشهای تحقیق با تاکید بر جنبه های کاربردی، تهران: بی نام.
- سنجایی، علیرضا. (۱۳۷۲)، روش های تحقیق عملی در علوم اجتماعی، تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد.
- صفایی موحد، سعید. (۱۳۹۶)، «زیر پوست دانشگاه: واکاوی پدیده استعمار آکادمیک در نظام آموزش عالی ایران»، دوفصلنامه مطالعات برنامہ درسی آموزش عالی، سال ۸، شماره ۵۱، بهار و تابستان.
- صفایی موحد، سعید. (۱۴۰۰)، گراند تئوری (نظریه داده بنیاد) مبانی نظری، رویکردها و رویه های اجرایی، تهران: نشر دوران.
- فتحی، ابراهیم. (۱۳۹۹)، «الگوی هنجاری ارتباطات انسانی در اندیشه آیت ... جوادى املی»، دو فصلنامه علمی دین و ارتباطات، سال بیست و هفتم، شماره اول (پیاپی ۵۷)، بهار و تابستان.
- فرهنگی، علی اکبر. (۱۳۹۵)، ارتباطات انسانی جلد اول، چاپ ۲۶، تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا.
- کرسول، جان. دبلیو. (۱۳۹۴)، طرح پژوهش (رویکردهای کمی، کیفی و شیوه ترکیبی)، مترجم حسن دانائی فرد و علی صالحی، تهران: کتاب مهربان.
- مسعودی، امیدعلی و صمدی حسن. (۱۴۰۲)، نقش رسانه ها در تاثیر فرهنگ هیپ هاپ بر هویت اجتماعی جوانان (مورد مطالعه: جوانان رشت)، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ارتباطات اجتماعی گرایش تبلیغات فرهنگی، دانشگاه سوره.
- مندراس، هانری و ژرژ گورویچ. (۱۳۵۴)، مبانی جامعه شناسی، مترجم باقرپرهام، تهران: امیرکبیر.

References

- Azari, Gh. (2014), Paul Felix Lazarsfeld, Founder of Radio Studies, Tehran: Danjeh Publishing. (In Persian).
- Battani, M.R. (1992), Contemporary English-Persian Dictionary, Tehran: Contemporary Dictionary. (In Persian).
- Bazargan Harandi, A. (2024) Introduction to Qualitative and Mixed Research Methods: Common Approaches in Behavioral Sciences, 5th Edition, Tehran: Didar. (In Persian).
- Biru, A., (1981) Dictionary of Social Sciences, translated by Bagher Sarokhani, Tehran: Kayhan Publishing. (In Persian).
- Corley, K. G., & Gioia, D. A. (2011). Building theory about theory building: What constitutes a theoretical contribution? *Academy of Management Review*, 36(1), 12–32.
- Cornelissen, J. (2017). Editor's comments: Developing propositions, a process model, or a typology? Addressing the challenges of writing theory without a boilerplate. *Academy of Management Review*, 42(1), 1–9.
- Creswell, J. W. (2014). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice*, 39(3), 124–130.
- Gall, D. (2010). Librarian like a rock star: Using your personal brand to promote.
- Creswell, John W, (2009), *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approach*, Los Angeles: sage.
- Creswell, John W. (2014). *Educational Research: Planning, conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Merrill Education.
- Creswell, John W. (2015), *Research Plan (Quantitative, Qualitative and Mixed Methods)*, Translated by Hassan Danaei Fard and Ali Salehi, Tehran: Mehraban Book. (In Persian).
- Dadgaran, S. M. (2011), *Fundamentals of Mass Communication*, 18th edition, Tehran: Firuzeh Publications. (In Persian).
- Dekhoda, A.A. (1994) *Dekhoda Dictionary, Volume 2*, Tehran University of Tehran Publications, 1994, p. 2388. (In Persian).
- Delavar, A. (2010). *Research Methodology in Psychology and Educational Sciences*. Tehran: Publishing Edition. Delavar, Ali (2010), "Qualitative Methodology", *Journal of Strategy*, 19th year, No. 54, Spring, pp. 307-329. (In Persian).
- Farhangi, A.A. (2016), *Human Communication, Volume 1, Issue 26*, Tehran: Rasa Cultural Services Institute. (In Persian).
- Fathi, E. (2010), "The Normative Model of Human Communication in the Thought of Ayatollah Javadi Amoli", *Bi-Quarterly Journal of Religion and Communication*, Year 27, Issue 1 (Continuous 57), Spring and Summer. (In Persian).
- Glaser, B. G. (1978). *Theoretical sensitivity Advances in the methodology of grounded theory*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B. G. (1992). *Basics of grounded theory analysis*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Guba, E. G., Lincoln, Y. S. (1994) *Competing paradigms in qualitative research*, *Handbook of qualitative research*, London CA: Sage., 1994.
- Hafeznia, M. R. (2003). *Introduction to Research Methods in the Humanities*. Tehran: Samat. (In Persian).
- Hosseini, S. M. & Khashaei, V., (2011). An Introduction to the Ideal Model of Strategic Control with Organizational Dimensions, Case Study of the National Media Horizon Document. *Media*. Year 22. No. 1 and 2: 87-113. (In Persian).
- Iman, M.T., (2012), *Philosophy of Research Methodology in the Humanities*, Qom: Institute of Seminary and University Research. (In Persian).
- Jaakkola, E (2020). "Designing conceptual articles: four approaches", Published in *Academy of Marketing Science*... 9 March 2020, Business, Education.
- Jahantab, M. (2007), *Research Terminology*, Tehran: NAJA Research and Studies Organization. (In Persian).
- Kajeian, D. (2010), "Four Approaches to the Methodology of Conceptual Articles", in the *Journal of Media Studies*, 15th year, Summer. (In Persian).
- Masoudi, O.A. & Samadi, H. (2014), *The Role of Media in the Impact of Hip-Hop Culture on the Social Identity of Youth (Case Study: Rasht Youth)*, Master's Thesis in Social Communication, Cultural Advertising Orientation, Soore International University. (In Persian).
- Mastera, G. (1996). *The process of revising general education curricula in three private baccalaureate colleges: A grounded theory study*. Unpublished doctoral dissertation, University of Nebraska–Lincoln.
- Mendras, H. & Gourvich, G. (2015), *Fundamentals of Sociology*, Translated by Bagher Parham, Tehran: Amir Kabir. (In Persian).

- Neuman, W. L. (1997), *Social Research Method, Qualitative and Quantitative Approaches*, London: Ally and Bacon.
- Palmatier, R.W., Houston, M. B., & Hulland, J. (2018). Review articles: Purpose, process, and structure. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 46(1), 1–5.
- Sade, M., (2016), *Research Methods with Emphasis on Applied Aspects*, Tehran? (In Persian).
- Safai Movahed, Saeed (2011), *Grounded Theory (Grounded Data Theory) Theoretical Foundations, Approaches and Implementation Methods*, Tehran: Doran Publishing House. (In Persian).
- Safai Movahed, S., (2017), "Under the Skin of the University: An Analysis of the Phenomenon of Academic Exploitation in the Iranian Higher Education System", *Bi-Quarterly Journal of Higher Education Curriculum Studies*, Year 8, Issue 51, Spring and Summer. (In Persian).
- Sanjabi, A.R., (2013), *Practical Research Methods in Social Sciences*, Tehran: Faculty of Command and Staff. (Textbook). (In Persian).
- Sarandakos, S., (2005), *Social Research*, third edition, NY: Palgrave Macmillan's.
- Scheer Messe M., Bachmann S., et al., (2012) A qualitative study on the role of cultural background in patients' perspectives on rehabilitation, *Musculoskeletal Disorders* 2012; 13:5.
- Shepherd, D. A., & Suddaby, R. (2017). Theory building: A review and integration. *Journal of Management*, 43(1), 59–86.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2 ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Strauss, A., (1987), *Qualitative analysis for social Scientists* Cambridge: Cambridge University Press.
- Strauss, A., & Corbin, J., (2006), *Principles of Qualitative Research Methodology (Grounded Theory; Procedures and Methods)*, Translated by Buyuk Mohammadi, Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. (In Persian).
- Strauss, A., & Corbin, J., (2011), *Fundamentals of Qualitative Research Techniques and Stages of Grounded Theory Production*, Translated by Ebrahim Afshar, Tehran: Publishing House. (In Persian).
- Streubert Speziale H., & Rinaldi Carpenter, D., (2011) *Qualitative Research in Nursing: Advancing the Humanistic Imperative*. Fifth edition, Lippincott Williams & Wilkins co.
- Tavassoli, Gh.A., (1989), *Sociological Theories*, Tehran: Samat. (In Persian).
- Webster, J., & Watson, R. T., (2002). Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *MIS Quarterly*, xiii–xxiii.
- Webster, J., (2008) *New World Dictionary of The American Language* (1981) Second Edition, USA: Prentice Hall Press.